

İstanbul Üniversitesi Türk İnkılabı Enstitüsü

İstanbul Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1933 Üniversite Reformu sırasında kurulmuştur. Enstitünün kuruluşuna yol açan fikirler, Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya çıkmıştır. Kemal Atatürk, 7 Nisan 1924 tarihlikonuşmasında, *İstanbul'u terk ettiğim güne takaddüm eden vaziyetleri ayrı bir safha olmak üzere, o günden bu güne kadar cereyan eden vakayiin mazbut ve mahfuz olan vesaikini tasnif etmek suretiyle hatıratımı yazmak niyetindeolduğu* söylüyor, bunun nedenini de *nesl-i âti için, Türkiye Cumhuriyeti tarihi için bir vazife de telakki ediyorum* şeklinde açıklıyordu. Yani gelecek nesillerin cumhuriyete bağlılığı için *bir millî tarih* planıolarak düşünüyordu. Kemal Atatürk, millî tarih yazımı açısından, hâtıraların kaleme alınarak yayınlanmasına gereksinim olduğunu belirtiyor ve şöyle devam ediyordu: *Bizim şimdiye kadar doğru bir tarih-i millîye malik olamayışımızın sebebi tarihlerimizin, hakiki karilerin vesaike istinat etmekten ziyade, ya birtakım meddahların veya birtakım hodgâmların hakikat ve mantıktan âri sözlerinden başka memba bulamamak bedbahtlığıdır.* Atatürk, 1927'de hazırladığı *Nutuk* eserindemaksadım, *inkılâbımızın incelenmesinde tarihe yardımcı olmaktır* diyordu.

İşte *Türk İnkılâbı Tarihi* dersleri bu sıralarda ilk kez *Ankara Hukuk Mektebi'*nde okutulmaya başlanmıştır. *Ankara Hukuk Mektebi'*nin 1925 yılında kuruluşu çalışmaları sırasında fakülte programına *İhtilâller Tarihi* dersi konulmuştur. Bu dersi de dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un okutmasına karar verilmiştir. Bu dersin Hukuk Fakültesi programına konulması, *Hukuk Mektebi'*nin 15 Eylül 1925 tarihli ilk kurucular kurulu toplantısında Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt ile Devletler Hukuku Müderrisi *Mehmet Cemil Bilsel* arasındaki görüşmede kararlaştırıldı. Derslerin, esas hukukun bir kısmını oluşturduğu, hukuk ile tarih arasındaki yakın ilişkiler nedeniyle hukuk öğrencilerine yararlı olacağı düşünüldü. Bu derslerle modern bir hukuk ekolü yaratılmak istenmiştir. Şunu da belirtelim ki, Mahmut Esat'ın *İhtilâller Tarihi* dersleri radyoyla da yayınlanmıştır. Bu, son derece anlamlıdır; çünkü inkılâbın *halkçılık* boyutu vurgulanmış oluyordu. Kemal Atatürk, 5 Kasım 1925'te Hukuk Mektebi'nin açılışında yaptığı konuşmada, Türk İnkılâbı'nın o güne kadarki gelişimini ana hatlarıyla anlatır ve sonraki yönelimini şöyle açıklar: *Şimdi vücuda gelen bu büyük eserin zihniyetini, ihtiyacatını tatmin edecek yeni esasat-ı hukukiyeyi ve yeni erbabı hukuku vücuda getirmek için teşebbüs almağa zaman gelmiştir...*

İnkılâp Tarihi derslerine daha geniş açıdan bakarsak... Başka ülkelerde, örneğin Fransa'da Devrim Tarihi derslerinin ve bununla ilgili kutlamaların uzun bir geçmişi vardır. Fransa'da 1880 yılından itibaren, Fransız Devrimi'nin gerçekleştiği tarih olarak kabul edilen 14 Temmuz günü bayram olarak ilân edilmiştir. Bundan birkaç yıl sonra Sorbonne Üniversitesi'nde *Devrim Tarihi* kürsüsü kurulur. Bu vakitte Fransız Devrimi üzerine tarih yazımının yarım yüzyıllık bir geçmişi bulunuyordu.

Sovyet Rusya'da ise Bolşevik Devrimi'nin halka tanıtılması amacını güden devrim müzeleri kuruldu. Bu müze, her sınıftan insana Bolşevik Devrimi'ni tanıtmak amacına matuftur. Bir benzerinin, Yakınçağ Türkiye Tarihi incelemeleri açısından önemli bir araştırma merkezi şeklinde açılmasına çalışıldı. Bizde bu minvalde 1927'de Etnografya Müzesi bünyesinde bir *İnkılâp Şubesi* kurulmak istenmiş, bunun için ciddi anlamda hazırlıklar bile yapılmıştır. Hazırlıklardan en önemlisi, İnkılâp Şubesi'nde sergilemek amacıyla toplanacak eserlerin niteliğine ilişkin çalışmalardır. Bahsi geçen müze uzun bir hazırlıktan sonra 1942'de faaliyete geçirilen ve Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü bünyesindeki *Devrim Tarihi Müzesi'*dir.

Cumhuriyetin onuncu yılına gelindiğinde, İstanbul Üniversitesi bünyesinde *Türk İnkılâbı Enstitüsü* adında bir kuruluş

açıldı. Bundan önce de 19 Nisan 1924 tarihli ve 628 sayılı kanun ile Cumhuriyetin kuruluş tarihi *millî bayram* ilân edildi. Bununla birlikte, *İnkılâp Tarihi* derslerinin öğretimi, 1929 ekonomik buhranı ile onu izleyen demokrasi tecrübesinin akabinde gündeme gelmiştir. Atatürk, SCF'nin kapandığı gün (17 Kasım 1930), üç ay süren bir yurt gezisine çıkmıştır. Bu gezisinde rejimkarşıtı hareketlerin önlenmesi ve cumhuriyetin pekiştirilmesi amacına yönelik notlar alarak hükümete sunmuş, alınması gereken bir önlemi de şu şekilde not etmiştir: *Bir cumhuriyeti ve rejimi koruma kanunu neşredilmelidir. Bu kanunda, bizzat Cumhuriyet aleyhinde olduğu gibi onun temellerini teşkil eden inkılâp kanunları aleyhinde fiilen harekete teşvik veyahut bu bapta söz ve yazı ile telkin, ağır ceza müeyyidelerine bağlanmalıdır...*

Bu gezisi sırasında Kemal Atatürk, Şubat 1931'de Antalya Lisesi'ni ziyaretinde bir *Tarih* dersine girmiş, konunun Fransız İnkılâbı olduğunu öğrenince, orada bulunanlara, *1789 Fransız İnkılâbı ile 1919 Türk İnkılâbı arasında ruh ve düşünüş benzerliği nedir, bu inkılâplar arasında ne gibi benzeyiş ve ayrılıklar vardır?* sorusunu yöneltmiştir. Bir öğrencinin soruyu *1919 Türk İnkılâbı'nın önderinin açıklamasının öğretici olacağını* söylemesi üzerine, şu açıklamasının not edilmesini istemiştir: *Bu iki inkılâbın ruh ve düşünüş birliği ve benzerliği: Açlık ve sefalet içinde yaşayan, şuurlu bir milletin sefahat ve ihtişam içinde yaşayan şaşırılmış bir idareye boyun eğmemesi ve onu boğmasıdır.* Bu noktada Fransız Devrimi ile karşılaştırma konusu gündeme geliyor.

Ahmet Ağaoğlu, Türk İnkılâbı'nın en önemli tarihsel belgesi saydığı Misâk-ı Millî'yi, İngilizlerin 1215 MagnaCharteLibertum'u ile Fransızların 1789 Hukûk-ı Beşer Beyannâmesi ile karşılaştırıyor, Türklerin 1920 tarihli Misak-ı Millîsi ile Doğu dünyasında yeni birdönem açıldığını belirtiyordu. Aynı sıralarda *Kadro* dergisinde, İnkılâbın kuramsal boyutuna ilişkin, özellikle Şevket Süreyya Aydemir imzalı makaleler yayımlanıyordu. Aydemir, iki kısımdan oluşan ve 1932'de kitap halinde çıkan *İnkılâp ve Kadro* eserinin bazı kısımlarını 1931'de *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yayınlamıştır. Eserin *İnkılâp* kısmı 15 Ocak 1931'de Türk Ocakları merkez binasında verilen bir konferansın genişletilmiş şeklidir. *Kadro* kısmı ise CHF'nin isteği üzerine bir muhtıra olarak kaleme alınmış, sonra geliştirilerek *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde tefrika edilmiştir. Bu iki kısım, yöneticilerin değerlendirmeleri de dikkate alınarak, 1932'de kitap halinde yayınlanmıştır. *İnkılâp ve Kadro*'nun temel konusu, İnkılâbın düşünsel esaslarının *belirli bir görüş (tarihsel materyalizm) açısından* incelenmesidir.

Cumhuriyetin 10. yıldönümünde Türk İnkılâbı'nın düşünsel ve kuramsal boyutları konusunda yapılan araştırmalarda dikkate değer gelişmeler olmuştur. Burhan Asaf Belge, Kasım 1932'de yayınlanan bir makalesinde, Türk İnkılâbı'nı incelemek ve tanıtmak amacıyla bir *İnkılâp Kütüphanesi* kurulmasını istiyor, *1933 sonuna kadar Türk İnkılâbı hakkında hiç olmazsa 100 adet eser yazılmalıdır* temennisinde bulunuyordu. Fakat *Kadro* dergisinin Türk İnkılâbı'nı tarihsel materyalizm düşüncesi temelinde açıklamaya ve buradan hareketle kuramsal temellere oturtmaya çalışması, resmî çevrelerce pek de benimsenen bir yaklaşım değildir. Nitekim *Kadro*'nun Ocak 1935'te son sayısını yayınlayarak yazar kadrosunun dağılması ve derginin imtiyaz sahibi Yakup Kadri'nin söz konusu dergiyi çıkarmak üzere olduğu sıralarda CHF Genel Sekreteri Recep Peker'in tutumu buna kanıttır. Recep Peker, o sıralarda Yakup Kadri'ye, *Parti namına neşriyatta bulunmak hakkını kimden alıyorsunuz? Bir fikir mecmuası çıkarmak lâzım gelirse onu ancak biz çıkarırız ve zaten çıkarmak üzereyiz de...* demiştir. Üstü kapalı şekilde belirtilen bu mecmua, Şubat 1933'ten itibaren yayın hayatına giren ve Halkevleri merkez (Ankara) yayın organı olan *Ülkü* dergisidir.

Türk Devrimi'nin bir felsefesini yapmak amacıyla ortaya çıkan iki düşünce dergisi meşhurdur: *Kadro* ve *Ülkü*. *Kadro* üzerine çok sayıda inceleme yapıldığı için yeniden üzerinde durmayı gerekli bulmuyorum. Halkevleri merkez yayını *Ülkü*'ye gelince... O kadar da hafife alınacak bir düşünce dergisi olmadığını,

üzerinde yaptığım master tezinde ortaya koymuştum. Ancak konunun bir başka boyutu vardır: Burada ifade edilen ve açıklanan düşünceler yeterince yayılmış değildir. Özellikle Ankara'nın dışındaki kültür çevrelerinde kabul ve takdir edilmiş değildir. Bu noktada Türk Devrimi'nin veya Kemalizm'in taşrada direnci konusu önemlidir.

Ankara Halkevi bile gerçek anlamda bir kültür ocağı olmak şöyle dursun, *Halkınevi* bile olamamıştır. Halktan insanların Halkevine ancak arka kapısından girip çıkabilmeleri, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Genel anlamda Halkevleri kimi bürokrat tiplerin siyaset alanına atılmak için *Halk Fırkalı* kimliğini sergiledikleri ortam olmuştur. Fırkanın Halkevleri sorumlusu NafiAtuf Kansu ise bir kültür adamı olarak çevredeki politika cambazları arasına katılmayarak kendini korumuş bir aydındır. NafiAtuf Kansu, Sabahattin Eyuboğlu tarzındaki halkçı aydınlar Kemalist ideolojinin halkçı boyutunu kavradıkları içindir ki, sonraki yıllarda gerek Halkevlerinin gerekse Enstitülerin savunucuları ve de birer sözcüsü olmuşlardır.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kurulması yönünde ilk çalışmalar, bu örtük ve gizil tartışmaların yaşandığı 1933 Darülfünûn Reformu sırasında Maarif Vekili Reşit Galip zamanında başlatılmıştır. Reşit Galip, I. Türk Tarih Kongresi'nde Türk Tarih Tezi'ni sunumuyla ve Zeki Velidî Togan ile tartışmasıyla dikkat çekmiş ve Darülfünûn'un bilimsel şahsiyetinin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Çankayalı Falih Rıfkı Atay, kongreden sonra Darülfünûn'un Türk İnkılâbı'nakarşı tutumunu şöyle açıklamıştır:*Darülfünûn'da Türk İnkılâbı için en iyi yazılmış esere verilmek üzere 5000 liralık bir mükâfatın senelerden beri durmakta olduğunu biliriz. Bu mükâfatın hiç kimseye verilmemiş olması, fikir hayatının pek durgun olduğu hükmünü verdirebilir. Fakat Darülfünûn dahi, Türk İnkılâbına dair on seneden beri henüz tek sayfa telif etmemiştir...*

Bundan birkaç gün sonra Darülfünûn bir ilân yayınlarak, *Gazi Mustafa Kemal Mükâfatı* adıyla düzenlenmiş olan 1500 lira ödüllü yarışmaya katılacak eserlerin kabule başladığını ve ödülün 1932 Cumhuriyet Bayramından bir gün önce yarışmayı kazanan eserin yazarına verileceğini duyurur. Bu ödülün hangi esere ve kime verildiğine veya verilip verilmediğine ilişkin bir bilgi ve belgeye ulaşamadık, ancak münevver kesimde Kemalizm'in gelişimi açısından önemli olduğu anlaşılıyor.

Burhan Asaf Belge de Darülfünûn'un Türk Tarih Tezi'ne karşı ilgisizlik ve bilimsel yetersizlik içinde olmasının yanısıra 10. yılına girmek üzere olan Türk İnkılâbı'nın çeşitli yönlerinin üniversite mensupları nezdinde yankı bulmamasının dikkat çekici bir durum olduğunu belirtiyordu. İşte bu tartışma, eleştiri, taşlama ve sataşmalar sonucunda normal güzergâhında yürümekte olan Darülfünûn Reformu kapsamında bir Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kurulması kararlaştırılmıştır.

Bununla birlikte ister *Türk Devrimi* diyelim, ister *Türk İnkılâbı*, isterse *Kemalizm* diyelim yukarıda sıkça bahsi geçen Türk Devrim Tarihi'nin başlangıcı hakkında bir fikir birliğinin olmadığı anlaşılıyor. Bazıları bu konuda 1919'u, bazıları 1920'yi, bazıları da 1923 yılını temel almakta, fakat bu fikirlerini açıklayan ve destekleyen dayanaklar ve kanıtlar ortaya koymayı ihmal ediyorlar. Gerçekte, *Türk İnkılâbı*, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi sonrasındaki koşullar içinde ortaya çıkmış, 29 Ekim 1923'te cumhuriyet rejiminin ilanı ile birlikte kendimecrasına girmiştir. Bu konuda elimizde devrimin önderi Kemal Atatürk'e ait iki temel metin vardır ki: İlki, *Nutuk*(1927) ve diğeri ise *10. Yıl Nutku*'dur. Atatürk, *Nutuk*'ta temelde 19 Mayıs 1919'dan sonraki gelişmeleri anlatıyor, ancak kimi zaman İstanbul'daki 6 aylık hazırlık dönemine atıflarda bulunuyor. Bu nedenle *Nutuk*'un birkaç yerinde *dokuz senelik ef'âl ve icraatımız* tabirini kullanıyor. *10. Yıl Nutku*'nda da *Kurtuluş Savaşına başladığımızın 15. yılındayız* dediğine göre Kurtuluş Savaşı'nın başlangıç tarihini Mondros Mütarekesi'nin sonrasına, yani erken dönem *Müdafaa-i Hukuk* hareketlerine bağladığı

anlaşıyor. Şu halde *Nutuk*'taki *Millî Mücadele* deyimini, dilimizin özleşmesi hareketinin etkisiyle zamanla *Kurtuluş Savaşı* veya *Türk Devrimi* biçimine evrilmiştir.

Reşit Galip, Maarif Vekili olunca vekâleti bünyesinde bir *İnkılâp Terbiyesi Komisyonu* oluşturdu. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kuruluş hazırlıkları Maarif Vekili Reşit Galip'in başkanlığında Talim ve Terbiye Reisi İhsan Sungu, bir Basın-Yayıncıdan temsilci ile Ankara Kız Lisesi'nden Tarih ve Yurt Bilgisi Öğretmeni Ayşe Afet İnan'dan oluşan komisyon tarafından yürütüldü. Bu konular Atatürk'ün yakın çevresinde de tartışıldı. Komisyonun hazırlayacağı rapora esas olacak hazırlıklar meyanında inkılâbın yapıcısı Atatürk'ün düşünceleri de alındı. Enstitü hakkındaki düşüncelerini 16 maddelik bir tasarı şeklinde hazırlayan Reşit Galip, enstitünün *üniversitenin zirvesi* olmasını istiyor ve enstitüyü üniversitenin *terkip organı* şeklinde niteliyordu. Bu nedenle, klasik öğretim yönteminin bir anlam ifade etmediğini, aynı zamanda enstitünün etkin bir fonksiyonu olduğuna belirtiyor ve *üniversite tahsili enstitüde kemale erer* diyordu. Reşit Galip, *Türk İnkılâbı Enstitüsü*'nün bünyesinde İnkılâp Müzesi, İnkılâp Kütüphanesi, Akademik Seyahatler, Akademik Anketler, Akademik Polemik, Neşriyat ve Halk Neşriyatı kollarının da kurulmasını istiyordu.

Türk İnkılâbı Enstitüsü, resmen 31 Temmuz 1933'te kurulmuştur. Reşit Galip, Üniversite Reformu hakkında 31 Temmuz 1933'te Anadolu Ajansı'na verdiği demeçte İstanbul Üniversitesi'nin Tıp, Hukuk, Fen ve Edebiyat Fakültelerinden oluştuğunu, İlahiyat Fakültesi'nin İslâm Tetkikleri Enstitüsü şeklini aldığını, bundan başka üniversitede 7 enstitü bulunduğunu şöyle açıklıyor: *Türk İnkılâbı Enstitüsü*, Milli İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, Türkiyat Enstitüsü, Coğrafya Enstitüsü, Morfoloji Enstitüsü, Kimya Enstitüsü ve Elektro-Mekanik Enstitüsü. Bu enstitülerin bilimsel araştırmaların verimli merkezleri olacağını, üniversitenin en esaslı vasfının millîciliği ve inkılâpçılığı olduğunu, *millî tarih* yazmak amacıyla yeni kürsüler kurulduğunu, Türk İnkılâbı ideolojisini yeni üniversitenin işleyeceğini, bu maksatla *Türk İnkılâbı Enstitüsü* kurulduğunu belirtiyor, Türk İnkılâbı Enstitüsü'nün ve diğer enstitülerin çalışma ve faaliyet programlarının yayınlanacağını da açıklıyordu.

Rektör Neşet Ömer İrdelp, Maarif Vekâleti'ne bir mektup yazarak, İnkılâp derslerinin Maarif Vekili Reşit Galip tarafından verilmesine ilişkin telgrafı 3 Ağustos 1933 tarihli gazetelerde yayınlamıştır. R.Galip, 6 Ağustos'ta Neşet Ömer'in telgrafına verdiği yanıtta söz konusu öneriyi kabul etmiştir. Bunun üzerine 10 Ağustos'ta Edebiyat Fakültesi Dekanı M. Fuad Köprülü ile Rektör Neşet Ömer İrdelp, 11 Ağustos'ta Tıp ve Hukuk Fakülteleri dekanları istifa etmişlerdir. 14 Ağustos'ta ise Reşit Galip'in Maarif Vekilliğinden istifa etmesi üzerine bu istifalar geri alınmıştır.

Bu istifaların nedeni, Reşit Galip'in *Türk İnkılâbı* derslerini Kemal Atatürk'ten habersiz düzenlemek istemesi ve Atatürk'ün buna tepki göstermesidir. Reşit Galip, Kemal Atatürk'ün haberi olmaksızın, üstelik onun isteğiymiş gibi, Rektör Neşet Ömer'den Türk İnkılâbı kürsüsü reisliğinin kendisine verilmesini istemiştir. Bunun üzerine Neşet Ömer, söz konusu derslerin Reşit Galip'e verildiğini açıklamıştır. Bunun üzerine Atatürk, Reşit Galip'e *inkılâp profesörlüğünü yapmaya kadir olmadığını* ve Maarif Vekilliğini bırakmasının uygun olacağını söylemiştir. Maarif Vekilliğine, 14 Ağustos'ta vekâleten Refik Saydam atanmış, 27 Ekim 1933'te de Refik Saydam'ın yerine Yusuf Hikmet Bayur asaleten tayin olmuştur. Yusuf H. Bayur'un daha önce Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinde bulunması, hatta Kabil Büyükelçisi iken Ankara'ya çağrılıp *Nutuk* hazırlığı yapan ekibe dâhil edilmesi, Atatürk'ün, üniversite ile birlikte bu enstitüye ve *inkılâp* derslerine verdiği öneme de işaret sayabiliriz.

Bundan sonra kadrosu da oluşan enstitü akademik kadrosuna Mükrimin Halil Yinanç, Hilmi Ziya Ülken, Akdes Nimet Kurat, Enver Ziya Karal, Nizameddin Ali, Ziyaeddin Fahri Findıkoğlu, Ahmet Akif atanmıştır. Bu isimlerin sonraki süreçte enstitüde etkin olamadıklarını görüyoruz. Bu dersleri Ankara Hukuk Fakültesi'nde verenlere yardımcı olanlardan Hıfzı

Veldet ile Yavuz Abadan gibi doçentler yetkin birer bilimsel şahsiyet oldular. Ankara Hukuk Fakültesi, üniversitenin Genel Türk Tarihi kürsüsünden Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti başkanı Yusuf Akçura ile cemiyet azasından Mehmet Şemseddin Günaltay, Yusuf Hikmet Bayur ile Sadri Maksudî Arsal'ın belirli zamanlarda İstanbul'a giderek dersler vermelerine karar verilmiştir. Bu, enstitünün *Yakınçağ Türkiye Araştırmaları* için bir kurum olarak tasarlandığını gösteriyor. Sonraki gelişmeler ise enstitüyü bir tedrisat merkezi hâline getirmiştir.

İnkılâbın kuramsal boyutlarını ortaya koyma çalışmalarının çoğunlukla *Kadro* hareketi ile gündeme geldiği varsayılır. Hükümetin de bu yönde çalışmalarda bulunduğunu, 1934'te başlatılan *İnkılâp Tarihi* derslerinde görüyoruz. Bu derslerin okutulmaya başlanmasından bir yıl kadar sonra CHP'nin 9 Mayıs 1935'te toplanan IV. Kurultayı'nda Altı İlke, *Kemalizm Prensipleri* olarak tanımlanmıştır. Mayıs 1935'ten itibaren ise bu ideolojiyi açıklayan çeşitli eserler yayınlanmaya başlamıştır.

Kemal Atatürk, CHP'nin 1935 Kurultayı'nı açış konuşmasında *Türk genel devrimi* deyimini kullanır. Örneklerden anlaşılacağı üzere, Atatürk önderliğindeki *devrim* hareketini adlandırmak konusunda ortak bir görüş olduğu görülmüyor. Bunun nedeninin Atatürk'ün önderi olduğu harekete bir ad vermenin henüz zamanı gelmediği kanısından kaynaklandığı söylenebilir. Düşünce arkadaşları tarafından verilen *İnkılâp Tarihi* derslerinde ortak bir isim kullanılmaması, sadece *İnkılâp* noktasında anlaşılabilir görünmesi gerçekten anlamlıdır. Atatürk ise Mayıs 1935'te yaptığı konuşmada *devrim* sözcüğünü kullanır ki bence *Türk Devrimi* de denilebilir.

Türk İnkılâbı Enstitüsü kurulmuş, akademik kadrosu atanmış, *Türk İnkılâbı* dersleri müfredatta yerini almış, dersleri verecek *İnkılâpçı* kişiler de belirlenmişti. Ancak asıl iş bundan sonra başlıyordu: Derslerin kapsadığı konular ve içerikleri neleri kapsayacaktı, nasıl bir araştırma-inceleme, öğretim yöntemi uygulanacaktı? Bu konudaki ilk tecrübeyi, Maarif Vekili Yusuf Hikmet Bayur'un derslerinde görüyoruz.

Türk İnkılâbı Enstitüsü'ndeki dersler, 4 Mart 1934 Pazartesi günü saat 17.30'da Maarif Vekili Bayur'un dersiyle başlamıştır. İlk dersinde okutacağı Türk İnkılâbı Tarihi dersinin çerçevesini çizip ana hatlarıyla inkılâbın gelişimini açıklayan *Yusuf Hikmet Bayur*, Türk İnkılâbı'nın 1934'e kadarki gelişimini şu üç evreye ayırmıştır: Askerî ve Siyasî Kısım: İşgalci devletlere ve Osmanlı hükümetine karşı bağımsızlık mücadelesi; Çağdaşlaşma (Hukuk) Kısmı: Hükümetin Ortaçağ biçiminden modern devlete geçmesi; İktisadî Kısım: Esnafıktan ve ilkel sanayiden modern sanayiye geçilmesi. Bundan sonra, derslerin bu taksime uygun şekilde verileceğini açıklayan Yusuf Hikmet'e göre büyük ve kapsamlı bir değişimi ifade eden inkılâbı, bir kişinin anlatması olanaksızdır; aktif şekilde inkılâbın içinde bulunmuş kişiler anlatmalıdır.

Yusuf Hikmet Bayur, ikinci dersini 5 Mart 1934'te verdikten sonra diğer profesörler de *Türk İnkılâbı* derslerini okutmaya başladılar. 8 Mart 1934'te *Mahmut Esat Bozkurt*, 11 Mart 1934'te *Yusuf Kemal Tengirşenk* ilk derslerini verdiler. Sonraki süreçte bu ekibe *İnkılâp Dersleri* ile CHF Genel Sekreteri Recep Peker de eklenmiştir. Bu sıralarda, Mart 1934'te Ankara Hukuk Fakültesi'nde de *Türk İnkılâbı Kürsüsü* kurulmuştur. Ankara'da ise ilk Türk İnkılâbı dersini, 20 Mart 1934'te Ankara Halkevi'nde Başbakan İsmet İnönü vermiştir. Bunların yanı sıra Eylül 1934'ten itibaren *İzmir Halkevi*'nde halka yönelik *Türk İnkılâbı* dersleri verilmeye başlanmıştır. Buradaki dersleri Mahmut Esat Bozkurt'un yanısıra Asım Kültür, Ferit Tok, Muallim Mithat, Hakkı Baha, Mustafa Münir gibi İzmir'in tanınmış aydınları veriyordu. Başbakan İsmet İnönü'nün 20 Mart 1934'te verdiği *Türk İnkılâbı* başlıklı konferansı, derslerin niteliğini, çerçevesini ve kapsamını belirleyici bir niteliktedir.

İsmet İnönü, *Türk İnkılâbı Türk milletinin kurtuluş savaşıdır* diyor, inkılâp atılımlarının Osmanlı islahat, hatta ihtilâl hareketlerinin devamı ve uzantısı olmadığını belirtiyor ve şöyle devam ediyordu: *Türk inkılâbı, Türk kurtuluş davası olarak ecnebi istilâsına karşı, bir dereceye kadar sade ve askerî-siyasî mahiyette başlar. Ve fakat daha ilk anında Osmanlı nizamına karşı bünyevî-millî ve siyasî inkılâplara girer. Millet varlığını anlayışta, esaslı farkı ise, kuvvet önünde imparatorluğun teslimiyetine karşı Türk İnkılâbının ret ve mücadele kararında bulacaksınız.* Mücadelenin önemli aşamalarını dersleri verecek profesörlerin anlatacağını belirtmiş ve inkılâbın incelenmesinde izlenecek yöntemi de şöyle açıklamıştır: *Size Türk İnkılâbı'nın daimî seyrini mütalaa ederken onun ihtiyaçtan doğan ve daima ihtiyaçla beraber yürüyen mahiyetine dikkatinizi celp etmeliyim. Bir takım nazarî prensipleri ilk anda birden ifade, ilan eden ve onları tatbik çalışan usul yerine bizde, millî ülküyü ve büyük ana hatları gözde tutan ve tatbikatta her lüzum karşısında, müteakiben, fakat durmadan, tedbirini bulan, usul carî (geçerli) olmuştur...*

İsmet İnönü, *Türk inkılâbı davası* dediği hareketin başlıca iki yönde oluştuğunu açıklamıştır: Birincisi, devrimlerden hiçbir şekilde ödün vermemek ve geriye dönüş yapmamaktır. İkincisi, Türk milletinin yüksek bir düzeye varması yönünde ilerlemek yolunda yeni ihtiyaçların karşılanması ve her engelin ortadan kaldırılmasıdır. İnkılâbın önderi Kemal Atatürk, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde İnkılâp Enstitüsü'nü kurarken, enstitünün Türkiye'nin yakın dönemini inceleyen bir merkez olmasını istemiş, inkılâp derslerini verenlerin çalışmalarının önemli ürünler vereceğini düşünmüştür. Bu nedenle Atatürk, Türk inkılâp tarihi incelemelerinde bir gelişmeden haberdar edildikçe, çalışmalarla daha yakından ilgilenir ve konuyu aydınlatıcı açıklamalar yapmıştır. Y. H. Bayur, inkılâp hareketine, Osmanlı islahat hareketlerinden ayırmak amacıyla, *Atatürk İnkılâbı* adının verilmek istendiğini, fakat Atatürk'ün bunu kabul etmediğini belirtiyor. Bayur'a göre Atatürk, ulusu esas aldığı için, bu inkılâba *Türk İnkılâbı*, derslerine de *Türk İnkılâbı Tarihi* denmesini istemiştir.

Bütün bunlardan sonradır ki Türk İnkılâbı'nın tetkikinde ve tedrisinde takip edilen yöntem konusunda inkılâp derslerini verenler arasında maalesef bir fikir birliğinin oluşmadığı anlaşılıyor. Bu önemli zafiyetin ise dersleri verenler arasında işbirliği yoksunluğundan kaynaklandığı söylenebilir. Bununla birlikte üzerinde durulan ortak noktanın da *Thomas Carlyle*'nin *Büyük Adamlar* nazariyesi olduğunu görüyoruz. Bu noktayı dönemin yetkin bir kültür adamı olan M. Fuad Köprülü, Munis Tekinalp'in 1936'da Fransız dilinde yayınlanan *Kemalizm* kitabına yazdığı önsözde şöyle vurguluyor: *Atatürk, olayların yarattığı bir önder değil, olayları yaratan bir baştır.* Sonraki yıllarda bazı aydın ve tarihçilerin Türk İnkılâbı'na *Atatürk Devrimi* adını vermelerinin nedeni esas olarak bu yaklaşımdan kaynaklanır. Atatürk ise *Türk İnkılâbı* deyimini kullanır. Doğrusu da budur; çünkü devrimler, devrimci kadronun başında bulunan liderin şahsında somutlaşmakla birlikte, esas olarak, halka dayanan ve çoğu zaman *halka rağmen ve halk için* mantığı ile yapılan toplumsal bir harekettir.

Mustafa ORAL

KAYNAKÇA

Atatürk, Kemal; **Nutuk (1919-1927)**, Ankara, TTK, 1991.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I-III Ankara, AAM, 1997.

Atay, Falih Rifki; "Darülfünûn", **Cumhuriyet**, 23 Temmuz 1932.

Aydemir, Şevket S.; **İnkılâp ve Kadro**, 4.B., İstanbul, 1990.

Bayur,Hikmet;**Türk İnkılâbı Tarihi**, C.I, Ankara, TTK, 1940.

Berkes, Niyazi;**Unutulan Yıllar**, yay. haz. R. Sezer, İstanbul, 1997.

Bozkurt, Mahmut Esat;**Atatürk İhtilali**, 3.B., İstanbul, 1995.

Elman,Ahmet Şevket,**Dr. Reşit Galip (1892-1934)**, Ankara, 1953.

İlk İnkılâp Tarihi Ders Notları, der. O. Aslanapa, İstanbul, 1997.

İnan, Afet; **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Ankara, 1968.

Karaosmanoğlu,Y. K.;**Zoraki Diplomat**, 2.B., Ankara, 1967.

Oral, Mustafa;**Türk Ulusunun İnşası**, İstanbul, 2015.

———— **Kemalist Cumhuriyetin İnşası**, İstanbul, 2016.

Tanilli, S.;**Fransız Devrimi Üstüne**, İstanbul, 1989.

Tekinalp, **Kemalizm**, sad. Ç. Yetkin, İstanbul, 1998.

Timur, Taner;**Türk Devrimi ve Sonrası**, 5.B., Ankara, 2001.

Turan, Ş.;**İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği**, Ankara, 2000.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/istanbul-universitesi-turk-inkilabi-enstitusu/?pdf=5753> adresinden erişilmiştir